

[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011> 4. Руда О. Л. Функціонування фондового ринку України, проблеми та перспективи розвитку / О. Л. Руда // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 794.

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Канд. екон. наук, доц. Матвійчук Н. М.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Однією з основних проблем екологічного оподаткування на сьогодні є недосконалий розподіл надходжень від екологічного податку по бюджетній горизонталі та вертикалі, що не дозволяє йому в повному обсязі виконувати свою природоохоронну роль. Так, в 2014 році кошти від екологічного податку розподілялись не стільки між спеціальним фондом Державного бюджету та спеціальним фондом місцевих бюджетів, скільки переважно надходили до загального фонду Державного бюджету відповідно до прийнятих на той час законодавчих нормативних пропорцій. У 2015 році екологічний податок спрямовувався тільки до загального фонду Державного та місцевих бюджетів [1, с. 60]. Отже, упродовж 2014-2015 рр. відбулося фінансове «знекровлення» Державного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища через позбавлення їх основного джерела наповнення – екологічного податку (через трансформацію його розподілу).

Крім того, кошти, отримані від сплати екологічного податку, втратили своє цільове екологоконструктивне призначення. Так, відповідно до Закону України від 28.12.2014 № 79-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» згідно з нормами Бюджетного кодексу витрачання надходжень екологічного податку у видатках місцевих бюджетів, окрім фінансування природоохоронних заходів місцевого значення, може спрямовуватися на заходи, які по суті взагалі не мають ніякого відношення до природоохоронної діяльності, зокрема: заходи з проведення лабораторно-діагностичних, лікувально-профілактичних робіт бюджетними установами ветеринарної медицини, модернізацію та ремонт ліфтового господарства, реконструкцію та ремонт житлових будинків, капітальний ремонт гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць та інші.

Варто відмітити, що вищезазначені норми Бюджетного кодексу не змінилися і на 2016-2017 рр.

При порівнянні переліку законодавчо встановлених заходів, фінансування яких здійснюється за рахунок екологічного податку із згаданими нормами Бюджетного кодексу, виявляється пряме порушення постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів», яка не містить жодної з вищенаведених позицій. А якщо врахувати й те, що затверджений цією постановою перелік видів природоохоронних діяльності кожного року фінансується за рахунок коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, обсяги яких з 2015 року просто мізерні, стає очевидним серйозне погіршення ситуації з поточним фінансуванням і реалізацією природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів.

Відзначимо, що з прийняттям Закону України від 24.12.2015 № 918-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо цільового спрямування екологічного податку» з 2016 року нарешті вдалося принаймні частково покращити ситуацію завдяки відновленню правової норми стосовно екологічного податку

як джерела наповнення спеціальних, цільових за призначенням, фондів охорони навколишнього природного середовища, але тільки для місцевих бюджетів, до яких тепер спрямовується 80% надходжень зі сплати екологічного податку [2]. Такі зміни є позитивними для місцевих бюджетів, які отримали більше можливостей для фінансування видатків, пов'язаних з природоохоронною діяльністю. Це стимулюватиме їх наповнювати власну дохідну частину та реалізує в повнішій мірі дотримання принципу «забруднювач платить».

Незважаючи на позитивні зміни, чинний механізм перерозподілу екологічного податку по горизонталі і вертикалі має суттєві недоліки. Йдеться, по-перше, про юридичну ліквідацію з 2015 року фінансового потоку від екологічного податку до спеціального фонду Державного бюджету – Державного фонду охорони навколишнього природного середовища. По-друге, спрямування коштів від екологічного податку до загального фонду Державного бюджету (20% надходжень зі сплати екологічного податку) означає продовження їх витрачання на інші статті витрат. По-третє, у Бюджетному кодексі досі зберігається перелік законодавчо встановлених заходів, котрі безпосередньо не мають характеру вирішення екологічних проблем в державі, регіонах, територіальних громадах, однак фінансування яких забезпечується за рахунок екологічного податку.

Якщо порівняти екологічне оподаткування України і європейських країн, то можна помітити, що Податковий кодекс України не приділяє належної уваги такому виду екологічних податків, як плата за продукцію, яка містить шкідливі речовини, що негативно впливають як на навколишнє середовище, так і на здоров'я споживачів (скло, метал, пластик, акумулятори тощо).

Деякі податки, які діють в Україні, теж можна віднести до екологічних, виходячи із зарубіжного досвіду, оскільки вони регулюють використання природних ресурсів. Згідно зі статтею 9 Податкового кодексу України до числа таких загальнодержавних податків та зборів належить рентна плата за користування надрами, плата за землю, рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України, рентна плата за спеціальне використання води, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів. Однак ці податки, виходячи зі структури Податкового кодексу, не є складовими екологічного податку, а отже, не спрямовуються на природоохоронні заходи [3].

В Україні до категорії енергетичних екологічних податків належить екологічний податок на викиди в атмосферне повітря CO₂ стаціонарними джерелами. Тобто він є складником екологічного податку взагалі й не виокремлюється в самостійну групу. Такі розбіжності в класифікації екологічних податків в Україні та зарубіжних країнах ускладнюють порівняння досліджуваних показників.

Ставки екологічного податку, незважаючи на їх періодичне підвищення, залишаються надзвичайно низькими та не покривають навіть мінімально необхідних природоохоронних потреб та втрат суспільства від нераціонального природокористування. Той факт, що екологічний податок в Україні не враховує всього обсягу економічних і соціальних втрат певним чином виправдовується кризовим станом економіки.

Наприклад, ставка податку за розміщення тонни надзвичайно небезпечних та високонебезпечних відходів у спеціально відведених для цього місцях становить відповідно 1264,07 і 46,04 грн. [65]. Такі мізерні ставки не стимулюють переробляти відходи. Переробляється та повторно використовується в Україні лише 12 % твердих побутових відходів, а решта складається на полігонах і звалищах. Ставка податку на двоокис вуглецю також є дуже низькою (0,37 грн. за тону), не заохочує зменшення енергоємності національної економіки та не стимулює виробників до використання більш екологічних видів палива.

Отже ставки екологічного податку не спонукають у достатній мірі приро-

доохоронну діяльність суб'єктів господарювання, здійснення ними екологічних інвестицій, суми яких протягом 2010-2015 рр. не мали тенденції до зростання, і навіть зменшилися.

На сьогодні екологічний податок у розрізі всіх своїх складових не передбачає лімітування забруднення. Відсутність лімітів на викиди та скиди забруднюючих речовин має наслідком відсутність прогресивного оподаткування понадлімітного забруднення навколишнього середовища. Це разом із невисокими податковими ставками не стимулює підприємства до зменшення забруднення шляхом впровадження нових ресурсозберігаючих технологій та обладнання.

Тому практика господарювання на сучасному етапі переконливо доводить, що підприємствам вигідніше платити за забруднення, ніж проводити заходи для його зменшення, вкладати кошти у ресурсозберігаючі та маловідходні технології, встановлювати більш дороге природоохоронне обладнання. Екологічний податок є свого роду платою за користування навколишнім середовищем і не виконує своєї стимулюючої функції – сприяти зниженню викидів забруднювальних речовин підприємствами [4, с. 809].

Проблемним аспектом вітчизняної податкової системи є також джерело сплати екологічного податку – його відносять на витрати підприємства, що не вирішує завдання держави щодо дестимулювання шкідливої діяльності підприємств, оскільки фактично сплачений податок закладається у ціну продукції та переноситься на кінцевого споживача. Незважаючи на включення екологічних платежів в ціну, наявною є їх незначна частка у вартості товарної продукції добувних галузей (не кажучи вже про продукцію кінцевого споживання).

Варто відмітити той факт, що недоліком Податкового кодексу є відсутність податкових пільг для підприємств, які займаються впровадженням ресурсозберігаючих і природозахисних технологій. Єдина сфера, яка підлягає під пільгове оподаткування, є виробництво енергії з відновлювальних джерел.

Фіскальне значення екологічного оподаткування в Україні переважає над природоохоронним, про що свідчить низька частка коштів, які витрачаються на охорону навколишнього природного середовища з Державного бюджету [5, с. 449].

Отже, екологічне оподаткування в Україні на сьогодні не відіграє істотної ролі ні з фінансової точки зору, оскільки надходження від екологічних податків становлять менше 1 % ВВП, тоді як цей показник у зарубіжних країнах коливається в межах від 2 до 4 %, ні як інструмент захисту навколишнього середовища. У зв'язку з цим, екологічне оподаткування в Україні потребує вдосконалення в напрямку посилення стимулюючого, фіскального та природоохоронного ефекту.

Література: 1. Матвійчук Н. М., Смоляр О. О. Особливості екологічного оподаткування в Україні в 2015 році / Н. М. Матвійчук, О. О. Смоляр // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України : матеріали Міжнар. відеоконф. молодих науковців, асп., здобувачів і студ. (9 листоп. 2016 р.) / відп. ред. Л. Г. Ліпич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 58-60. 2. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо цільового спрямування екологічного податку» від 24.12.2015 № 918-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/918-19>. 3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. 4. Варламова І. С. Екологічне оподаткування як основа сталого розвитку національної економіки / І. С. Варламова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 8. – С. 807-809. 5. Матвійчук Н. М. Екологічне оподаткування як інструмент фінансування природоохоронних заходів держави / Н. М. Матвійчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. № 15. – С. 445-450.